

Det digitale paradigmer

Storbyen, hypertexten og sindets storcentre¹

ANDREAS KITZMANN

*Hvis jeg, som Salomon, ...
Kunne få mit ønske opfyldt –
mit ønske . . . O at være en drage,
et symbol på himlens magt – af silkeormens
størrelse eller enorm; til tider usynlig.
Lykkelige fænomen.
Marian Moore²*

*Det at være digital er anderledes. Vi venter
ikke på nogen opfindelse. Den er her. Den
er her nu. Den er næsten genetisk af natur,
forstået på den måde, at hver generation vil
blive mere digital end den foregående.
Nicholas Negroponte³*

Indrømmet, det kan godt synes noget upassende at sammenstille Marianne Moores betagende begær efter en kraftfuld selv-transformation med Negropontes opblæste profetier om en digital fremtid. Dog vil enhver undersøgelse af cyberkulturen uden for bestyrelseslokalet bekræfte, at sådanne lyriske fremminger af det digitale mere hører til reglen end til undtagelsen. Mens årsagerne til en sådan ensidig portrættering af teknologien kalder på berettiget opmærksomhed for og i sig selv, så centrerer min bekymring sig her om det, jeg ser som den digitale teknologis meget virkelige magt generelt betragtet, og hypertextens mere specifikke magt til at påvirke og ændre nogle meget fundamentale aspekter ved den menneskelige erfaring. Som jeg vil formulere det i det følgende, så er sådanne fundamentale virkninger resultatet af paradigmatisk forskydning mellem det teknologiske og det menneskelige – for-

skydninger som finder deres mønster i den menneskelige aktivitets daglige handlinger og udtryk.

For at begynde min tentative udforskning af en så vidtrækkende påstand, vil jeg inddrage Andrew Feenbergs brug af udtrykket „teknisk kode“ som en måde, hvorpå jeg kan indramme krydsfelterne mellem det kulturelle og det teknologiske:

Den teknologiske rationalitets dominerende form er hverken en ideologi (et essentielt diskursivt udtryk for samfundsklassers egen nytte) eller en neutral nødvendighed bestemt af teknikens „natur“. Den står derimod i krydsfeltet mellem ideologi og teknik hvor de to mødes for at kontrollere mennesker og ressourcer i overensstemmelse med det, jeg kalder „tekniske koder“. Kritisk teori viser, hvorledes disse koder usynligt aflejer værdier og interesser i regler og procedurer, planer og genstande og gør den dominerende ideologis jagt efter magt og fordele til en rutine.⁴

Teknologien er derfor for Feenberg en „kampscene“, et „tingenes parlament, hvor civiliseringens alternativer bliver debatteret og besluttet“. Fordi teknologien hverken er neutral eller uundgåelig, kan den således bedre forstås som en konstellation af paradigmer, værdier og teknikker, som både gennemtrænger og gennemtrænges af det, som man groft sagt kunne referere til som „virkelighedens“ kulturelle/socialt praksis og modeller. Følgelig må det betyde, at undersøgelser af de såkaldte effekter af samfundets teknologi ikke bør beskæftige sig med en-dimensionale relationer mellem årsag og virkning men derimod med en fler-dimensional model bestående af social og kulturel indflydelse, hvor tek-

nologien blot er et enkelt medlem af en yderst forskelligartet gruppe af aktører.

Efter dette, vil jeg nu bevæge mig mod min påstand om den digitale teknologis „tekniske kode“ og dens – i det mindste vejledende – rolle i udformningen af de sociale og kulturelle mønstres paradigmer. En arbejdshypotese er her, at den digitale teknologi udover at være en væsentlig motor i den teknologiske udvikling i slutningen af det tyvende århundrede også er unik ved sin evne til at gennemtrænge og i varierende grad transformere en bred vifte af teknologiske og kulturelle miljøer. En sådan evne kan skyldes distinkte træk i den digitale teknologis definerende karakteristika. Disse karakteristika bliver defineret ganske kortfattet og brugbart af Tony Feldman i hans *Introduction to Digital Media*.⁵ De er kort som følger:

- 1) Digital information er manipulerbar
- 2) Digital information kan „netværke“
- 3) Digital information er tæt [dense]
- 4) Digital information kan komprimeres
- 5) Digital information er upartisk

Den første bestemmelse henviser til den digitale form som værende ultimativt generisk, idet den kan realiseres på et utal af måder uden tab eller ødelæggelse af dens essentielle natur. Visuelle data er ikke forskellige fra tekstuelle data og de kan kombineres, beskæres, udvides eller om-organiseres ganske som man vil. For det andet betyder det, at den digitale information af natur kan behandles i netværk, at den samtidigt kan opleves af et stort antal brugere i en potentielt global målestok. Netværket fungerer også som en intern model i forhold til organisation og struktur med ikke-linearitet eller „hypertekst“ som de mest almindelige fremgangsmåder. Den digitale informations såkaldte „tæthed“ henviser til dens relative frihed fra materielle eller fysiske bindinger – en egenskab som fremhæves yderligere ved dens evne til blive presset sammen af særlige data-kompressionssystemer. Det essentielle ved disse to karakteristika er, at den digitale form fungerer ifølge love som er signifikant forskellige fra den naturlige

verden. Tidslige og rumlige begrænsninger kan simpelthen ikke anvendes på det digitale på samme måde som på det analoge. Endelig så refererer den digitale informations såkaldte upartiskhed til det faktum, at den digitale informations bærere eller agenter (dvs. computerne) er relativt ambivalente over for indholdet af en given digital strøm. Digital kode er digital kode ligegyldigt om dens endelige resultat er et billede, en arbejdsgang indledt af en robotarm eller et konventionelt essay.

Efter at have reflekteret over det digitale specifikke træk som de defineres hos Feldman, vil jeg gerne her kort overveje muligheden af at se dem i en overført betydning, så de former et lignende antal mere generelle paradigmer, som fungerer som mulige modeller eller „tekniske koder“ for individuelle, sociale og kulturelle relationer og praksiser. Ganske kort er de som følger:

1) Udvidelse/ forøgelse [augmentation]: hvor den i teknologien anvendes generelt, så er den type udvidelse eller forøgelse der er mulig ved hjælp af det digitale både fysisk og mental. Den kan bruges til at transcenderer både kroppens og tankens grænser. At være digital beskrives ofte som at være mere end menneskelig – fx post-menneskelig eller cyborg.

2) Fragmentering: det ikke-lineære som det dominerende format for digitale rum, i øjeblikket eksemplificeret af World Wide Webs hypertekst. Den resulterende fragmentering har implikationer for udtryk, repræsentation og i yderste konsekvens kognition.

3) Mutation: den sømløse „morphing“ af én tilstand over i en anden udrydder enhver forestilling om autenticitet og muligvis endda fremgang eller udvikling. Som sådan er den eneste konstant forandringen, som har utallige retninger.

4) Hyper-kontekstualisering: muligheden for endeløse og „inkonsekventielle“ ændringer, mutationer, revisioner og fragmenter underordner næsten fuldstændig indholdet i forhold til konteksten. Betydning fjernes derved fra budskabet og udgøres snarere af den evigt forandrende interaktion mellem kontekst og budskab.

5) anti-kropslighed: idet kroppen og tanken er udvidet eller forøget har tanken en tendens til at

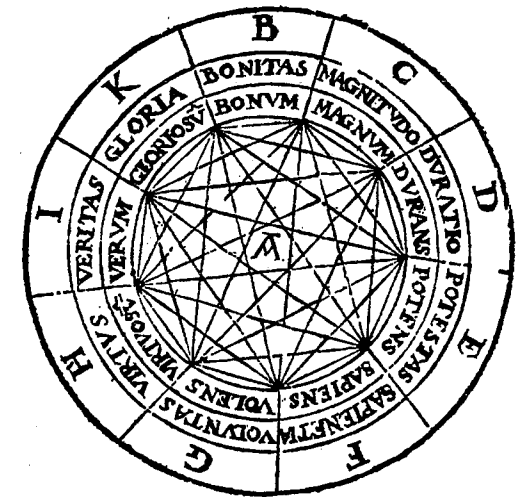
vinde til sidst. Kroppen er ikke tilpasset det digitale, kybernetikkens krav og lyster. Den er blot „kod“, en primitiv overlevering fra den før-digitale fortid.

Det er på basis af disse indledende og indtil videre ukomplette forudsætninger, at jeg gerne vil vende tilbage til min antagelse om, at „digitalitet“ i højere og højere grad fremhæver eller gennemtrænger samfundets og kulturens praksiser og strukturer. Cecilia Lurys undersøgelse af „protese-kulturen“ er en brugbar reference i denne sammenhæng. Her udforskes teknologiske forlængelser (proteser) som fx fotografiet på basis af deres indvirkning på opfattelser af og praktiseringer af selvets identitet og de kulturelle former, der dermed konstitueres. Selvom mange af Lurys ideer er parallelle med min egen interesse i digitalitetens proteselignende eller udvidende [augmenting] natur, vil jeg dog nu kun referere til hendes omskrivning af mimesis-begrebet via Benjamin og Taussig.

Det (mimesis) er beslægtet med det 'at gøre sig selv magen til omgivelserne'; den 'natur som kulturen bruger til at skabe den anden natur, evnen til at kopiere, imitere, lave modeller, udforske forskelle' (Taussig, 1993: xiii) ... Mere specifikt skal den mimesis som er involveret i at se fotografisk forstås som noget der provokerer en kropslig mediering i umiddelbarhed, en mediering, som er både metamorfose og sammenfald. Det er en metonymisk relation, som både opererer inden for og uden for repræsentationen, inden for og uden for rammen og har potentiale til at fremkalde en adskillelse af sanserne, som forstyrrer individets kohærens, da det er forbundet med sansninger som undviger repræsentationen.⁶

Tager vi først begrebet at 'gøre sig selv magen til omgivelserne', kan man spørge sig selv, hvordan sådan en idé kan anvendes i en paradigmatiske forståelse af det digitale. I en bestræbelse på at fremskaffe en vis grad af specifikhed, vil jeg vende tilbage til eksemplet hypertekst, idet det er en af de primære realiseringer af de digitale paradigmer som er skitseret ovenfor og som sådan en instrumentel kraft i konstruktionen af det såkaldte netværkssamfund. Derfor er det min påstand, at hypertekst og de forskellige påstande og diskurser, som hvirvler rundt

om den, også kan ses som havende en mimetisk funktion, der lige som Lurys eksempel med fotografiet ændrer 'individets kohærens' og hans/hendes rum inden for samfundets og kulturens matricer. I modsætning til fotografiet vedrører effekten her dog ikke primært repræsentation eller visualisering af verden, så at sige, men derimod de organiserende eller 'strukturerende' modeller som individer bruger til at skabe orden i den overordnede oplevelse af virkeligheden. Derudover vil jeg hævde, at hyperteksten pga. dens tætte association med viden (som repræsenteret gennem sproget) har yderligere betydning for de „bevidsthedsmodeller“, hvorom subjektiviteten formes og praktiseres. Sådanne tanker er nogenlunde parallelle med Mark Posters teori om, at elektronisk medieret kommunikation medfører en „radikal re-konfigurering af sproget, og dermed konstituerer subjekter uden for det mønster, der dannes af det rationelle og autonome individ.“⁷ Ifølge Poster signalerer „informationens modus“ [the mode of information] som den repræsenteres af for eksempel elektroniske databaser, et radikalt brud med modernistiske (dvs. humanistiske) subjektivitetsmodeller og den sociale orden, der struktureres rundt om dem. På samme måde vil jeg hævde, at hyperteksten kan hjælpe til med at artikulere et brud i tiden, rummet og kroppens erfaringsmæssigt baserede orden. Som sådan indeholder hyperteksten som

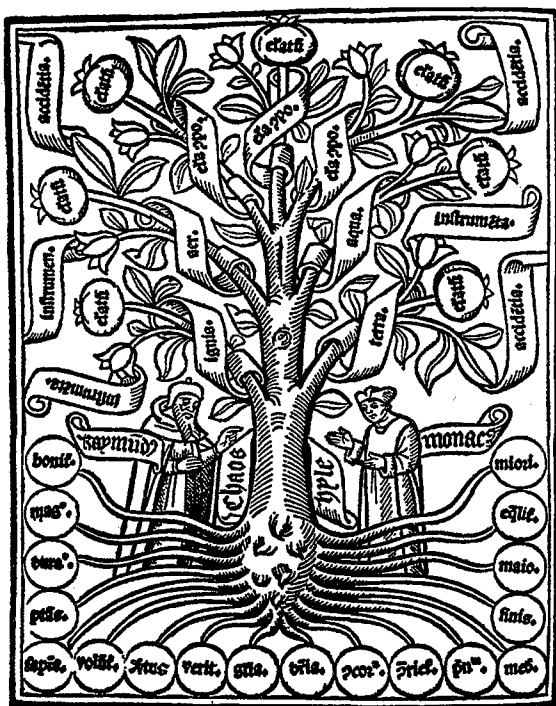
Figur 'A'. Fra RAYMOND LULL: *Ars brevis* (Opera, Strassburg 1617).

en specifik applikation eller teknisk kode i forskellig grad det digitale fem paradigmer, som nævnes ovenfor. På de følgende sider vil jeg kort skitsere et antal måder, hvorpå man kan „læse“ det hypertextuelle i stedets, rummets og identitetens materielle orden.

Navngivning af hypertexten

Mange af mine påstande og spørgsmål er baseret på en rudimentær definition af hypertexten – et begreb som den selvudnævnte visionære Theodor Nelson skabte for at benævne ikke-lineære metoder for organisering og tænkning. Som sådan er der ingen hovedtekst eller informationskilde, men kun links fra et element til et andet. Nelson benævnte dette hypertextuelle rum „docuverse“, og det er i det store hele sammenligneligt med World Wide Web.⁸

I tilfældet med de elektroniske netværk så omorganisering hypertexten tid og rum ved hjælp af ikke-lineære „ambiente“ knudepunkter [nodes] og stier, som ikke er begrænsede af geografiske eller tidsmæssige grænser. Som følge deraf er de betingelser for tid og rum, som bestemmer realiteterne i den fysiske erfaring, ikke længere så væsentlige i cyberspace-landskabet. Der er gjort meget ud af dette i de seneste bøger, som er udgivet om den elektroniske kultur især i forhold til de mere utopiske påstande, som omgiver informationsteknologien.⁹ Denne argumentation og dens dystopiske modpart vil jeg ikke diskutere i denne korte fremstilling. Det er langt mere frugtbart at se på den måde, hvorpå hypertexten er blevet beskrevet som re-definerende rolle og forholdet mellem forfatter og læser, eller mere generelt mellem designeren (eller den første producent af indhold og kontekst) og brugeren. En sådan re-definition beskrives ofte med begreber som interaktivitet, leg og øget magt for læseren/brugeren. Til gengæld bidrager mange af disse beskrivelser til megen af den utopiske eller revolutionære hypertextuelle diskurs, som repræsenteres af skikkelser som Michael Joyce, Stuart Moulthrop og som en af de ekstreme, Ted Nelson. Som oftest har sådanne påstande en vis ideologisk vægt, idet de bliver brugt til at forsvare hypertexten over for den

RAYMOND LULL: *Arbor Scientiæ* (ed. Lyon 1515).

trykte kulturs såkaldte tyranni og dens rolle i skabelsen af den moderne stat.¹⁰ Hvor jeg bestemt deler den idé, at hypertexten er et tegn på en tidsalder, der i stadig stigende grad er motiveret og struktureret af det digitale paradigme, er jeg ude af stand til at tage del i den lovprisning, som ofte følger disse observationer. Det er derfor jeg benytter Espen Aarseths kombinerede brug af begreberne *kybertekst* og *ergodik* som en måde, hvorpå man kan definere hypertext.

Begrebet *kybertekst* fokuserer på den mekaniske organisering af teksten ved at se mediets finesser som en integreret del af den litterære udveksling. Det sætter dog også fokus på forbrugeren eller brugeren af teksten som en mere integreret figur end selv receptionsæstetikken ville påstå. ... I den *kybertekstuelle* proces effektuerer brugeren en semiotisk sekvens, og denne selektive bevægelse er et stykke fysisk konstruktionsarbejde, som de forskellige opfattelser af „læsning“ ikke indbefatter. Dette fænomen kalder jeg *ergodisk*, et begreb jeg har hentet fra fysikken, og som stammer fra de græske ord *ergon* og *hodos* som betyder „arbejde“ og „sti“.¹¹

Aarseths terminologi er her brugbar i det omfang, den understreger både den tekniske konstruktion af hypertextbegrebet og det karakteristiske ved brugerens rolle i og forhold til dets definerende træk og konstruktioner. Således passer terminologien mit eget ønske om at forfølge de spørgsmål vedrørende ændrede erfaringsmæssige relationer, som hypertexten og mere generelt den digitale teknologis paradigmer stiller.

I det følgende håber jeg at kunne frembringe nogle diskussioner om hypertextens (og det digitale) manifestationer i hverdagslivets bevægelser, forhandlinger og konstruktioner. Disse diskussioner skal dog ikke tages som et forsøg på at konstruere en slags evolutionær fortælling i forhold til teknologiens rolle i det menneskelige samfunds overordnede matrix. I stedet har jeg komponeret mine påstande omkring isolerede observationer og lokale refleksioner, som er et resultat af næsten tilfældige og delvist styrede vandringer gennem historiens og kulturens „passager“.

Hypertextens sind og storby

Den første af disse vandringer bringer mig i kontakt med nogle aktuelle skjulte forbindelser mellem bevidstheden, byen, global økonomi og den hypertextuelle organisering af cyberspace. En af hovedtankerne bag min interesse i at kombinere sådanne elementer er den opfattelse, at urbane miljøer gradvist bliver „gen-forestillet“ som „sites“ inden for et økonomisk/elektronisk globalt netværk og at en sådan „gen-forestilling“ medfører forandringer inden for de fysiske og mentale rum, i hvilke menneskeligt liv „konstrueres“ og erfares. Jeg burde nok her understrege, at disse gen-forestillinger og konstruktioner ikke er begrænsede til det 20. århundrede, men snarere er former og betingelser, som kan findes i forskellige kulturer og historiske perioder. Således har både eksemplet med storcentrene [shopping malls] og „befæstning“, som jeg udforsker i det følgende, haft adskillige forgængere både på traditionelle bytorve og i gotiske katedraler. Hver af disse kan beskrives vha. begrebet „materialitet“, som det diskuteres i Thomas Kroghs nyligt udgivne bog *Technology and Rationality*;¹² et begreb, der „kan de-

fineres som den sociale virkelighed, som objekter produceret af menneskelig aktivitet besidder.“ Kroghs tilgang er her vigtig i forhold til mine egne undersøgelser, pga. dens insisteren på at forbinde alle overvejelser vedrørende teknologi med eksempler på teknologisk udvikling af menneskelig erfaring. For at være mere præcis, så består Kroghs materialitet af „1) den teknologiske proces' midler (instrumenter og værktøj), 2) disse processers resultater (produkterne), og 3) den sociale virkelighed, som skabes gennem en teknologisk proces.“¹³ Denne definition bliver grundigt udviklet og problematiseret i løbet af Kroghs bog og som sådan benægtes den simplificering, som mit korte citat måtte give udtryk for. For at give en vis indikation af den deraf følgende kompleksitet vil jeg blot tilføje, at de tre pointer som jeg har antydnet ovenfor, indgår i et netværk af inter-relationer og indflydelser. Som sådan er blandingen af teknologi og menneskehed bundet til en dynamik, som det er umuligt at udrede eller observere i en statisk form. Det bedste man kan gøre er at springe ud i strømmen og notere sig det, der kommer forbi.

Et godt eksempel er den opfattelse, at nutidens storbyer i stigende grad placeres i forhold til elektroniske landskaber for så vidt, at det hypertextuelle paradigme, som i høj grad bestemmer samtidens elektroniske rum, også begynder at influere de bymæssige miljøers form. Hvorvidt en by er vigtig afhænger derfor af dens deltagelse i den globale økonomi og det globale netværk, der består af majoritetsbestemte flows af fysiske og elektroniske „data“, og som den kan få adgang til fra adskillige punkter og platforme.¹⁴ Samtidig giver „storbyen som hypertext“ også plads til at minoriteternes rum (fx alternative kulturer og mulige zoner for afvigelse) kan inkorporeres sømløst i den hypertextuelle krop, men kun hvis sådanne rum er i stand til at tilpasse sig til de protokoller, som afgør muligheden for tilslutning til det globale netværk.¹⁵ De, der mangler værktøjet og den viden, der skal til for at opnå dette, er simpelthen uvæsentlige. I den hypertextuelle storby er „alternative knuder“ blot en indikation af „forlystelsespark-agtige“ oplevelser mere end trusler mod den globale kulturs magt-

strukturer. På den måde kan København have sit Christiania med dens anarkistiske besættede og hash-cafeer, og kunder i New Yorks East Village kan indnuse den spænding, det giver at gå rundt i byens bohèmeagtige bydel, og forretningsmænd kan svine sig til på Reeperbahn. Igen er det muligheden for at vælge, der er væsentlig – at kunne skabe forbindelser, at gå fra en zone til den næste, mens man søger efter nogle få „bytes“ med oplevelse og stimulans.¹⁶

Men hvad så med hypertexten som model for sindet eller bevidstheden? Det, der er særligt væsentligt for mig i forbindelse med den øgede udvikling af de elektroniske netværk, er, at ud over at påvirke såkaldte real-time-forhold og globaliseringen af økonomisk og social aktivitet, så er hypertexten også i stand til at fremkalde en bestemt „vanetænkning“. Med andre ord: fordi hypertext-paradigmet i højere grad gennemtrænger kommunikationsmiljøernes struktur, kan det ikke undgå også at ændre det, som Rob Wittig refererer til som „vanetænkning“ [habits of mind]. I sin bog *Invisible Rendezvous*, hvor han skriver om fænomener som elektronisk skrift og informationsnetværk, observerer Wittig, at det der er på spil i forhold til, hvordan de nye teknologier tages i brug, ikke er teknologierne i sig selv, men mere den vanetænkning, der ligger bag deres konstruktion og implementering inden for politiske, økonomiske og sociale kontekster.¹⁷ Dette signalerer et gensidigt forhold mellem ydre og indre virkeligheder, som i denne sammenhæng medfører, at netværket faktisk er indgået i et transformativt forhold mellem sig selv og bevidstheden.¹⁸ Det er måske blot en anden måde at udtrykke, at specifikke medieformer (bogen, radioen, fjernsynet) hver har deres korresponderende metoder og kognitive og retoriske former, som igen skal ses i forhold til den kulturelle sammenhæng, i hvilken de bliver anvendt. Sådanne tanker bliver ofte brugt i diskussionen om hypertextens såkaldte „revolutionære“ potentiale – en teoretisk model, som man har lånt fra blandt andet Elizabeth Eisensteins arbejde med trykkepressens indvirkning på sociale og politiske strukturer.¹⁹ Selvom sådanne referencer er interessante, så deler de en tendens til at portrættere hypertext (og computeren generelt set) på en isoleret og deterministisk

måde. M.a.o. placeres hypertexten (og computeren) ofte i en helteagtig belyst som fremskridtets og forandringens fortrop, som pludseligt dukker op en dag, hvorefter verden er transformeret. En af virkningerne ved sådan et portræt er at fjerne diskussionen om vore dages teknologi fra tidligere tendenser, udviklinger og kulturelle retninger. Det, der dog interesserer mig ved sådanne påstande, er, at de delvist forbinder bevidsthedens strukturer (eller de strukturer som er givet tanken), repræsentationens og udtrykkets struktur og de kulturelle strukturer, der ligger bag størrelser som fx parlamenter, biblioteker, familier og storbyen. I tilfældet med hypertexten er den væsentligste pointe så at sige, at den er tegn på den „vanetænkning“, som fremdriver de forskellige inkarnationer af tidligere og nuværende „netværkskulturer“, hvad enten det drejer sig om religiøse relikvier, arkitektoniske stilarter, den seneste version af Windows eller placeringen af et nyt storcenter i et tidligere „uønsket“ kvarter.²⁰ For at formulere dette som en „medie-byte“ så er brugerne ikke blot i nettet, de tænker og lever også som nettet. Således hypertext-sindet og de rum, som det bygger.

Erfaringer i storcentret

En af de mere etablerede og konkrete manifestationer af netværkskulturen og den globale økonomi er vor tids storcentre [malls] eller „de privatiserede økonomiske zoner“, om man vil. De indikerer ikke blot forandringer i fællesskabets natur og nedgang i „hovedgadens“ økonomi, det er måske langt mere væsentligt, at de er en manifestation af det Stephen Graham og Simon Marvin identificerer som en „ny global geometri i produktions-, forbrugs- og informationsflow“, som privilegerer netværket frem for ét center for magt og kontrol.²¹ Selvom Graham og Marvin ikke direkte refererer til storcentrene i dette tilfælde, men mere til telekommunikationsteknologi, mener jeg dog, at observationen er anvendelig. For den effekt, der ligger til grund her, er den udstrækning i hvilken det offentlige rum i stigende grad defineres inden for det globale økonomiske netværksparadigme. Et paradigme som tillægger lokale økonomiske eller sociale knudepunkter værdi i

forhold til deres forbindelse til det overordnede netværk. Som følge deraf fungerer vor tids storcentre (eller lignende privatiserede økonomiske zoner) som fysiske adgangspunkter, hvorfra forbrugerne kan deltage i de dominerende økonomiske forbrugsformer.

Velkommen derfor til storcentrenes virkelighed – „the malling of experience“ – en eksperimentel zone, som stadig er „lokal“, fordi den er placeret inden for et specifikt geografisk område, men som også er „æterisk“ i den udstrækning, at „alle rum begynder at se ens ud og imploderer i et kontinuum, mens tiden reduceres til besættende og tvangsbetonede repetitioner.“²² Et „godt“ center er derfor et der tilbyder alle de velkendte „links“ – Benetton, Levi's, Virgin Records, Disney, Calvin Klein, Pepsi – og et genkendeligt interface – spiseområdet, kontantautomater, springvand, flere etager, rullende trapper, oplyste informationsskilte. Istanbul er derfor lige så god som Paris, som er lige så god som Vancouver og Boise. Man kunne for den sags skyld sige det samme om et „godt“ center, som man kan om den „gode“ hjemmeside eller hypertextapplikation. Fællesnævneren er her vigtigheden af at være forbundet til hovedårene på en måde, så individuelle „platforme“ begrænset af sted, kultur, tid eller styresystemer ikke forstyrrer flowet.

Derfor skinnede af endeløse muligheder under en beroligende velkendt baldakin. Derfor beregningen og simuleringen af forskellighed der, hvor valget er ubegrænset, så længe det er ordentligt „linket“. Derfor en storcentererfaring, hvori rummet og erfaringen i stigende grad simuleres, emballeres og markedsføres, så det er let tilgængeligt og klar til forbrug. Igen fremstår storcentret som eksemplarisk. Men der er andre eksempler – vor tids kontorkomplekser som omhyggeligt er tilpasset forbrugerne og den sociale elite, mens de udelukker de uønskede; „isolerede, urbane stødpudezoner“ som fx Bunker Hill i Los Angeles, Harbour Place i Baltimore, Battery Park i Manhattan,²³ Taksim i Istanbul, La Défense i Paris. Alle disse byplansregulerede områder tilbyder en bred vifte af forlystelsespark-agtige oplevelser, som er bevidst adskilt fra det urbane livs mindre ønskede „realiteter“. Adgangen til disse er der-

for begrænset til dem, der har det rette kodeord, ofte i form af et af de større kreditkort.

Befæstning

For at „indkøbsoplevelsen“ skal kunne fungere, er det nødvendigt at opbygge et antal tykke vægge og barrierer mod dem, der ikke er heldige nok til at have adgang til et af de større netværk. Disse mure kan manifestere sig både overført og bogstaveligt – overført på den måde, at økonomiske barrierer begrænser adgangen ved hjælp af viden eller omkostninger, og bogstaveligt i betydningen virkelige mure som for eksempel omkring elite kvarterer som Beverly Hills eller de indhegnede „samfund“, der breder sig som prikker i det forstadslandskab, som omgiver de større bymæssige centre.²⁴ Sådanne barrierer kan måske bedst karakteriseres som fæstningssystemer sat op mod områder, som skiller sig ud, især de glemte eller fornægtede rum som er præget af svigt, og uden for de borgerlige rettigheders gyldighed. Dette er kriminalitetens, forfaldets rum, som er miljømæssigt og økonomisk skadede – områder, der ikke kan repareres eller æstetiseres, eller områder som simpelthen er „mindreværdige“ pga. etniske eller klasse-mæssige forhold. Ethvert bycentrum vælter i eksempler på disse, det være sig Brixton, Bronx eller selv den næsten eksklusive immigrantbefolkning, som bor i de utilitaristiske beboelsesblokke i den lille svenske by, som jeg nu bor i. Disse rum er defineret af minoriteternes identiteter og værdier, rum, som af den ene eller den anden grund ikke kan være blandt de væsentlige knudepunkter i nettet.

Sammenligningen mellem storbyen og computer-netværk er her oplysende for så vidt, at den peger frem mod en genbearbejdelse af magtrelationer og den måde, hvorpå værdier (økonomiske og kulturelle) bestemmes og distribueres. En model med et center med dens fortid i lineære hierarkier og samlebandsmetodik er ikke længere af primær betydning. I stedet er sat netværket og dets ikke-lineare organisering af rum og ressourcer, hvor centret bliver „tabt“ eller fragmenteret inden for et web af „knudepunkter“ [nodes] og „sites“ eller æteriske steder. Virilios begreb om den forsvindende by

fanger et af elementerne ved at understrege de bymæssige (og sociale) erfaringers formløshed, fordi næsten alt bliver mærket som et muligt „forbindelsespunkt“ inden for det globale nets æteriske spind.²⁵ Dette fremkalder den velkendte remse om vigtigheden af gode forbindelser, hvor værdi endnu engang tillægges på basis af evne til nemt og hurtigt at kunne forlade lokale situationer, sammenhænge og økonomi.²⁶ Man kan ikke forestille sig noget værre end at være „rodfæstet“, at være uden for strømmen, at være fastlåst i et rum med begrænsede muligheder og adgange. Man kan sige at dette er den sande fattigdoms moderne natur.

Men ikke alt er lige i netværket. Den højtbe-sungne påstand om netværkets essentielle demokrati (især med reference til Internettet) ignorerer den realitet, at den fysiske infrastruktur, som „huser“ cyberspace, er klart bedst udviklet i de større urbane centre i de vestlige industrialiserede byer.²⁷ Ydermere klumper adgangsportene til disse centre sig for langt de flestes vedkommende sammen om privilegerede økonomiske zoner, hvadenten det er skoler i dyre kvarterer eller de skinnende tårne i forretningsverdenen. Derfor forbliver Timothy Learys fantasi om teenageren fra den indre by med en computer inden i basketstøvlen ikke andet end en fantasi – en lettere forvirret vision af en demokratisk proces, som intet tegn viser på at blive realiseret.

Den velforbundne flanør

På trods af antydninger herom er denne artikel ikke ment som et slags paranoidt udråb om computerens ondskab. Det har nærmere været for at gøre opmærksom på, at de aktuelle udviklinger i telekommunikation indikerer den digitale teknologiske paradigmatisk funktion – en funktion, som er dybt viklet ind i den videre udvikling af de urbane centre og selve strukturen i den menneskelige tanke og udtryk. Hypertekstens rolle som et væsentligt eksempel på det digitale paradigme fungerer her som den primære form for organisering og logik i forhold til form og indhold. Der er med andre ord kun knudepunkter og forbindelserne imellem dem – en opfattelse som ikke kun beskriver elektroniske miljøer som World Wide Web men også fysiske miljøer

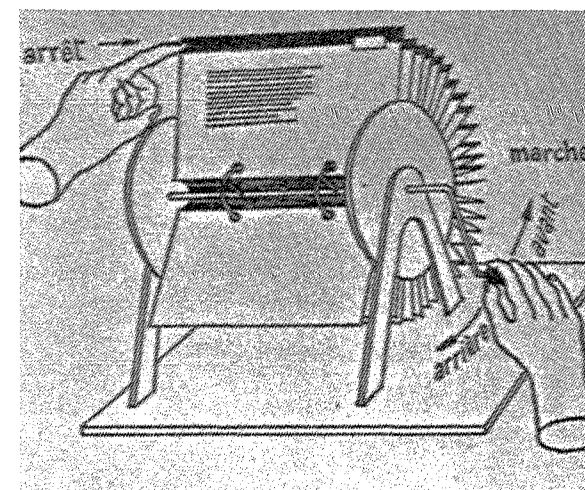
såsom storcentre, turistmål, industriområder og store dele af væsentlige byområder. For at kunne „navigere“ effektivt i sådanne rum er det tilrådeligt at tænke som hypertext, hvilket vil sige, at man skal tillægge sig en „vanetænkning“, som opfatter det lokale mest i forhold til dets adgange og relevans over for den større globale strøm, og derudover at bevæge sig rundt i disse rum på en måde, der er parallel med „pege-klikke“ metoden som bruges i de fleste elektroniske miljøer. En sådan vanetænkning tillader at lokale erfaringer kan påskønnes på basis af deres egne meritter, men med den underforståelse at man altid kan vende „hjem“, hvis tingene bliver alt for ukendte. Desuden har hvert knudepunkt eller oplevelse forskellige parametre og niveauer, som „brugeren“ har en betragtelig grad af kontrol over, i det mindste i teorien. Man kunne i denne sammenhæng henvise til Club Med for så vidt, at selskabet tilbyder omhyggeligt konstruerede oplevelser til deres gæster ved hjælp af højt stiliserede „interfaces“ i „internationale ferielandsbyer“. Ligeså sigende er Amsterdams bordelkvarter. Dette er også et specielt planlagt og afgrænset rum, som er et større knudepunkt i den globale turismes netværk. Med sine gyselige markiser, som lover ubegrænset nydelse eller butiksvinduer med prostituerede, skaber det i sandhed plads til den perfekte hypertextuelle oplevelse. Den „menu-drevne“ flanør med musen i hånden skal bare pege og klikke for at samle nye observationer og oplevelser. Disse oplevelser er desuden potentielt subversive eller „farlige“ på det lokale niveau, men samtidig forbundet på en sådan måde, at de tillader et effektivt tilbagetog ind i de mere „normaliserede“ knudepunkter i flertallets liv og opførsel. Således er nettets relative sikkerhed. Den menu-drevne flanør er aldrig langt fra sin hjemmeside.

Det hypertextuelle netværk fungerer derfor som en model, hvorved man kan artikulere den effekt som tendensen til øget globalisering har i forhold til økonomiske og kulturelle transaktioner og strømme. Det skal dog ikke forstås, som at der er en direkte forbindelse mellem hypertext og fx indkøbscentre. Pointen er her nærmere, at hypertextuelle netværk som fx World Wide Web på en eksplicit og måske

overdreven måde udtrykker en række teknikker og en digital „vanetænkning“, som i stigende grad spiller en rolle i skabelsen af vor tids oplevelse af det urbane (og forstaden). Fordi hypertexten i bund og grund er et kommunikationsmiddel, så har det også betydning i forhold til fremtidige udtryks- og fremstillingsmåder. Det har yderligere betydning i forhold til selve bevidsthedens natur og i det omfang sproget og medier påvirker dens „konstruktion“. Sådanne spørgsmål ligger langt uden for denne artikels rammer, men de tilbyder under alle omstændigheder nogle pejlepunkter for videre undersøgelser. For forståelsen af hypertext som den dominerende måde, hvorpå netværk opstår og ordnes, giver os et redskab til eksplicit at forbinde såkaldte indre og ydre realiteter, som igen berører konstruktionerne af de mentale, sociale og fysiske rum, vi lever i. Med tanke på i hvor høj grad de nutidige urbane bylandskaber skabes af „elektroniske magtlandskaber“, kan sådan en forståelse af forbindelser nok være en nødvendig taktik til at foregribe vores skæbne i det 21. århundrede.

I sandhed et lykkelig fænomen.

På dansk ved Bodil Hohwi Nielsen

J.E. FASSIO: Maskine til at læse Roussel, fra *Bizarre*, nr. 34/35 1964.

Noter

1. En tidligere version af denne artikel optræder i *Convergence: the journal of Research in New Media Technologies*, Autumn 1998
2. Moore, Marian: *The Norton Anthology of Literature by Women: The Tradition in English*, Sandra Gilbert and Susan Gubar (red.). London: WW Norton and Co., 1985, p. 1511.
3. Negroponte, Nicholas, *Det digitale liv*. Aarhus: Klim, 1996, p. 233.
4. Feenberg, Andrew. *Critical Theory of Technology*. Oxford: Oxford University Press, 1991, p. 14
5. Feldman, Tony: *Introduction to Digital Media*, London: Routledge, 1997, p. 3.
6. Lury, Celia: *Prosthetic Culture: photography, memory and culture*, London: Routledge, 1998, p. 5.
7. Poster, Mark, *The Second Media Age*, Cambridge: Polity Press, 1995, p. 57.
8. Ud over at have en hang til at danne syllogismer følte Nelson en nærmest manisk eufori for sit projekt med at realisere hypertext, som han kaldte Xanadu. Dette skulle være et projekt, som ville indeholde hele verdens litteratur inden for et enkelt web af „hyper-forbundne“ dokumenter og endnu vigtigere var det, at det ville udføre en slags „revolution“ af selve bevidstheden. Karakteristisk er fx denne kommentar fra Nelson: „Jeg ønsker en verden, hvor vi kan læse verdenslitteraturen på skærme frem for at lede efter de fysiske bøger. En verden uden rutinemæssigt papirarbejde ... en verden hvor vi kan lære, studere, skabe og dele vores frembringelser uden priyat at skulle fremskaffe og passe fysisk på dem. Der er et velkendt, altomfavnende motto, den jingle som vi alle kender fra den dag skolen er slut og som jeg tager ganske seriøst: „No more pencils; no more books; no more teacher's dirty looks.“ *The Fantic Age* (fra *Computer Lib/ Dream Machines*. Self-published, 1974. Se også *Literary Machines*: Swathmore: Self-published, 1991) Ligeså informativt er Nelsons „nyhedsbrev“, som man kan komme i forbindelse med via <http://www.sensemedia.net/849>
9. Nogle af de mest vedholdende og udtalte „proklamationer“ vedrørende hypertekstens revolutionære aspekter kan findes blandt forskellige personer tilknyttet Brown University og hypertext-udgiveren Eastgate Systems. Se fx Georg Landows *Hypertext: The Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology*, (Baltimore: John Hopkins Press, 1992), Michael Joyces „Notes Toward an Unwritten Non-linear Electronic Text“ (*Postmodern Culture*, v.2 n. 1, Sept 1991) Jay Bolters *Writing Space: The Computer, Hypertext, and the History of Writing* (Fairlawn, NJ: Lawrence Assoc., 1990) Man kan komme i forbindelse med Eastgate Systems on-line katalog via <http://www.eastgate.com/>.

10. Se Mark Poster for yderligere undersøgelse af dette tema.

11. Aarseth, Espen: *Cybertekst: Perspectives on Ergodic Literature*, Baltimore: the Johns Hopkins UP 1997, p. 1.

12. Krogh, Thomas, *Technology and Rationality*. Aldershot: Ashgate, 1998, p. 5-6.

13. Krogh, p. 6.

14. Stephen Graham og Simon Marvins nye bog *Telecommunications and the City: electronic spaces, urban places* (London: Routledge, 1996) fremskaffer længe savnet empirisk data om og analyser af den vækst, der er sket i „cyberspace“ i forhold til andre sociale og økonomiske faktorer. Med hensyn til de større urbane centres rolle i udviklingen af cyberspace argumenterer Graham og Marvin, at „de største, mest dynamiske og mest globalt orienterede urbane økonomier har tendens til at være de mest avancerede, når det kommer til graden af udvikling, driftssikkerhed, konkurrencedygtighed, sofistikerede af deres telekommunikations infrastruktur og byens økonomiske og sociale gruppers brug af avancerede services“ (p. 131).

15. Der er dog forsøg på at undergrave og problematisere selve nettet. Finlands MUU organisation har et antal interessante projekter og links. Gruppen „Media Filter“ er særlig provokerende. Se <http://muu.lib.hel.fi/Muu/Pages/muuorg.html>

16. Se fx City Net, en service som tilbyder information om næsten alle større byer i verden (<http://www.city-net/>). Dets beskrivelse af Christiania fanger måske ånden i (og målgruppen for) denne service: „Christianshavn. Et område syd for city og adskilt derfra af den indre havn. Den ene del af Christiania er blevet kendt som et center for den frie tanke og sommetider som et fristed for bortløbne og stofmisbrugere. Besøgende vil føle sig velkomne, når de spadserer rundt om dagen, men kan måske føle sig lidt utrygge om natten, når det bliver lidt vildere. Advarsel: Tag ikke billeder i området omkring Pusher street, hvor stoffer som fx marihuana og hash tilbydes åbent til salg.“ Lige så sigende er hjemmesiden for Amsterdams bordelkvarter. (<http://www.imco.nl/>)

17. Wiggig, Rob: *Invisible Rendezvous: Connection and Collaboration in the New Landscape of Electronic Writing*. (London: Wesleyan UP, 1994).

18. Sådanne emner udforskes i Michael Joyces seneste bog *Of Two Minds: Hypertext, Pedagogy and Poetics*, udgivet af University of Michigan Press, 1995. På forlagets hjemmeside kan man finde et uddrag af bogen: <http://www.press.umich.edu/bookhome/joyce/intro/html>

19. Eisenstein, Elizabeth: *The Printing Press as an Agent of Change: Communications and Cultural Transformations in Early-Modern Europe* (Cambridge UP, 1980). Dette store værk er ofte blevet citeret for at placere hypertextens potentielle påvirkning som en parallel til trykpressens. For eksempel beskriver Eisenstein opfindelsen og udviklingen

af typografien som en af de væsentligste kræfter i standningen af den „lingvistiske drift“ på en måde så den „både berigede og standardiserede sprogene og banede vejen for den mere bevidste renselse og kodifisering af alle de større europæiske sprog“ (p. 117).

20. Se kapitel 5 hos Graham og Marvin: „At konkurrere i produktionen af attraktive urbane billeder er centralt i den nye bymæssige entreprenørvirksomhed. ... Den globale mediestrøm bliver derfor brugt til både at støtte denne konkurrencesituation og til at forsvare den fysiske genskabelse af bycentre i overensstemmelse med postmoderne tendenser: at forbedre 'produktet' for den globale medie 'markedsplads' ved at skabe fodgængertorve, kosmopolitiske kulturelle faciliteter, festivaler, 'spektakler' og sports- og mediebegivenheder.“ (p. 179).

21. Graham og Marvin, p. 59.

22. Boyer, p. 19.

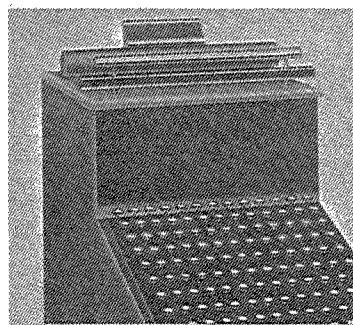
23. Boyer, p. 142.

24. Et relateret fænomen er CIDs eller „common interest development zones“, som basalt set er samfund, som er konstrueret omkring specifikke sociale og økonomiske parametre. I følge nogle er dette fremtidsbølgen for så vidt angår amerikanske byer og forstander – „Vi fremskaffer den nødvendige teknologi for at holde 40.000.000 amerikanere som bor i Common Interest Real Estate Developments informeret“. Dette er CID Resource Networks påstand, som kan findes på <http://www.cidnetwork.com/>

25. Virilio, Paul, „The overexposed city.“ *Zone 1* (2), pp. 14-31.

26. Her bliver jeg mindet om et citat fra Umberto Ecos roman *Foucaults Pendul*: „ingen oplysninger er bedre end andre, tricket ligger i at registrere dem alle sammen og så lede efter forbindelserne. Der er altid forbindelser, når bare man ønsker at finde dem.“ Eco, Umberto, *Foucaults Pendul* (Kbh.: Forum, 1989) pp. 197-8.

27. Ted Nelsons tekster fanger godt den utopiske ånd hos de mange, som ser internettet som et redskab for ytringsfrihed og ureguleret social adfærd. „The Declaration of Independence of Cyberspace“ som et nyere eksempel kan man finde på <http://www.clas.ufl.edu/anthro/cyberanthro/decl-indep.html>

KONRAD KLAPHECK: *Viljen til magt* (1959).

PETER DE GOJERN & JAKOB KEISERN:

Die Gesandtschaft der Ost-Indischen Gesellschaft in den Vereinigten Niederländern an den Tartarischen Cham und nunmehr auch Sinischen Keyser.

2. udvidede udgave. Amsterdam: bei Jacob Mörs, 1669, p. 85.

Kobberstikket forestiller byen Pekkinsa og „Klippen door Const gemaakt“.